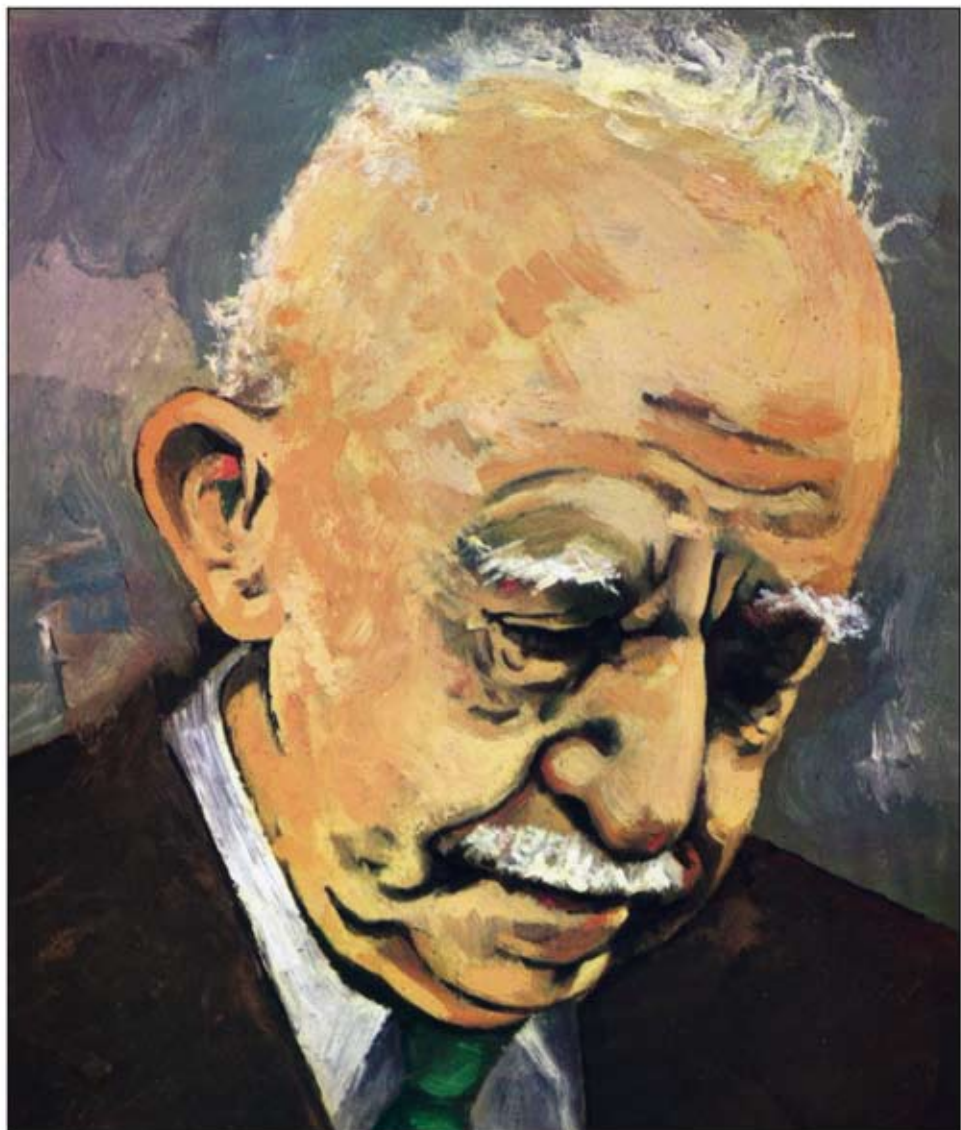

şevket süreyya aydemir
İKİNCİ ADAM

III. CİLT

1950-1964

REMZİ KİTABEVİ

İKİNCİ ADAM

Üçüncü Cilt

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

İKİNCİ ADAM

İsmet İnönü

Üçüncü Cilt
1950-1964

Remzi Kitabevi

İKİNCİ ADAM, CİLT III / Şevket Süreyya Aydemir

© Remzi Kitabevi, 1987

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Düzeltili: *Mecit Demir*

ISBN 978-975-14-2151-7

BİRİNCİ BASIM: Mart 1968

ON ALTINCI BASIM: Ağustos 2025

Kitabın bu basımı 1000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika No: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No. 77, Bağcılar-İstanbul
Sertifika No: 44903 / Tel (212) 629 0615

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	13
Şikâyetşiz Adam	14

BİRİNCİ KISIM

I. <i>Yeni Adamlar</i>	19
Yeni Adamlar	21
Beyaz İhtilal	22
Büyük Açıklar	23
Başka Bir Nizam	24
Tarihi Sorumluluklar	25
Bir Dönüm Noktası	27
Değerli İnsan ve Tesadüfün Adamı	29
Gelenekleşmesi Gereken Bir Örnek	32
Garip Bir Teminat Hikâyesi	33
Taraflar Yerlerini Alıyorlar	34
Damokles Kılıcının Gölgesinde.....	36
Yeni Adam Söz Sahibi Oluyor	38
Menderes Konuşuyor.....	39
Bayar Muamması	41
İnkılapların En Büyük Merhalesi	44
İnönü Ne Diyor!.....	45
Çankaya'da Telaş	48
Bir Ziyaret ve Tepkileri.....	50
Yeni Adamlar ve Ordu	52
İnönü Yurtdışına!	58
II. <i>Adnan Menderes Sahnede</i>	61
Menderes'in Belirşi	63
Bir Tip.....	64
İki Şahsiyetli Adam	65
Geçmişin Tasfiyesi.....	67
Toplum, Sözcülerini Verince	71
Halk Partisi'ne Gelince?	72

Bir Hesaplaşma Adamı	72
Annan Menderes Kimdir?	73
Menderes Kendisini Anlatıyor.....	76
III. CHP'nin En Güç Problemi: Partileşmek!...	81
CHP Bir Parti Değildi	83
1923'te Halk ve Parti Kavramı.....	84
Kutsal Bir Cemiyet	86
CHP Partileşebilecek miydi?.....	87
Bezgin Bir Kongre	89
Türk Halkı Niçin Politikaya Düşkündür?.....	90
IX. Kurultayda İnönü İyimser.....	92
İnönü'nün Temel Sloganları.....	93
Yüz Seneden Beri!	95
Gündemsiz Bir Kurultay!.....	98
IV. Mıhnet Yolu.....	99
Ansiklopediden Bir İsim Çıkarılıyor	101
Din ve Siyaset	103
İnönü'ye Göre İnkılapçılık Nedir?	106
Parti Kapatılabilir!.....	110
CHP'nin Malları Meselesi.....	112
Partiden Çekilmem!	113
Dinç Bir İhtiyar!.....	119
Sert Başlı At	121
Bir Devlet Partisinin Tasarrufları.....	123
Suçluların Telaşı İçindesiniz!	125
Heyecan Zirve Noktasında!	127
Ortaya Bir Milli Tehlike Çıkıyor!.....	129
V. 1954 Seçimleri ve Sonuçlara Etkisi Olan Temel Faktörler.....	133
Rakamlar Konuşuyor	135
Kuvayı Milliye Hatıraları Üstünde Bir Çatışma	136
Bir Akım	141
Rakamların Dili!.....	142
Traktörlerin Getirdiği Siyasi-Ekonomik-Sosyal Gelişmeler..	143
Biraz Daha Rakam	145
Hazin Bir Kongre	148

VI. <i>Diyagramın Yükselişi ve Diyagramın Alçalışı</i>	151
Baş Döndürücü, Fakat Zararlı Kompleksler	153
Bir Kurmay Hesaplarını Yapıyor	154
İnönü'nün Stratejik Sloganları Nelerdi?	155
1. Anayasa Teminatı	157
2. Adalet Teminatı (Yargı Garantisi)	159
3. Üniversite Muhtariyeti	160
4. Seçim Emniyeti	161
5. Basın Hürriyeti	164
6. Resmi İlanlar İşİ Nedir?	165
7. Dini Siyasete Alet Etmek	167
VII. <i>6-7 Eylül 1955 Olayları</i>	171
Cinci Cinleri Savamayınca?	173
Komünistler	174
Silah Kullanacaksınız!	176
Ankara Yolcuları İstanbul'a Dönüyorlar	178
İnönü Ne Diyor?	181
VIII. <i>Kıbrıs'ın Hikâyesi</i>	185
Şu Bilinmeyen Kıbrıs	187
Kıbrıs'a İlk İnsanlar Anadolu'dan Göçtüler	187
Rakamlarla Kıbrıs	190
Rum Direnişİ Başlıyor	193
Mağaralarında Uyuyanlar	197
Londra Antlaşması	199
IX. <i>İktisat Cephesinde!</i>	203
Ekonomik Hareketlilik	205
Türk İnsanı ve Atatürk Barışİ	205
Tarımda Ekonomik ve Sosyal Emniyet Unsuru	209
Toprak ve İskân	210
Köylünün Cebine Para Girmesi Meselesi	212
Sanayi İşleri ve Kapitalist Bünyeleşme	214
Tarihi Yollar Üstünde Yolsuz Bir Ülke	219
Dış Yardım ve Krediler	220
Mevduat Hareketleri	221
Milli Gelir	222

Madalyonun Ters Tarafı ve Halk Psikolojisinde	
Değişmez Bir Kanun	225
Partizan Türediliği	226
Spekülatif Sistemler	227
Ben Başvekilim, Müfettiş Değilim!	228
Gene Biraz Rakam.....	229
Başarısız Bir Ümit Yolculuğu.....	233
İstikrar Programı.....	235
İstikrar Programını Şöyle Özetlemek Kabildir	235
X. Sonun Başlangıcı.....	239
Çok Şeyler Kaybettik!.....	241
Aradaki Açıklıklar Niçin Kapanamıyor?.....	243
Siyah Bir Perde	244
İnce Demokrasiye Paydos.....	247
Sonları İyi Olmayacaktır!.....	248
Nihat Erim Sahnede.....	249
Siz Kararınızı Verin, O Kadar!.....	254
Bir Ufak Ümit!	256
Ruhsuz, Maksatsız Bir Buluşma!.....	258
Çankaya'daki Adam	261
Celal Bayar'ı Dinlerken.....	262
Menderes'ten İnönü'ye Gizli Bir Mesaj	264
Hangi Adnan Menderes Konuşuyor?.....	266
Son'un Başlangıcı.....	268
Parti Grubu Suç Ortağı Oluyor	270
Sonuçlar.....	272
XI. İkinci Adam ve 1950-1960 Devresinin Dış Siyaset	
Bakımından Karakteristik Meseleleri	275
Kore ve Problemleri	277
Kore Savaşı ve Bir Sorumluluk.....	279
Akımlar Savaşı ve Çağ Savaşı.....	281
Olaylar Zinciri.....	283
Kore Tartışmaları Millet Meclisi'nde	284
Ektiklerimizi Biçeceğiz!.....	287
Mukaddes İttifak Parçalanıyor!	290
Birleşmiş Milletler.....	291

NATO.....	292
İnönü Şartlı Konuşuyor	293
İkili Antlaşmalara Çıkan Yol!.....	296
Bölgesel Antlaşmalar.....	298
Cento ve Bağdat Paktı	299
Eisenhower Doktrini.....	301
İkili Antlaşmalar.....	302
Sorumsuz Bir “Ben”lik Adamı	307
İnönü Ne Diyor?	311
Dış Siyasete, Maceracılık veya Sorumluluk	312
Silahlı Müdahale	314
Siyaset Serserileri.....	315
İnönü, NATO, Cento ve İkili Antlaşmalar	316

İKİNCİ KISIM

XII. <i>İhtilale Çıkan Yol</i>	325
Bir Yalnız Adam ve Bir Çocuk Ruhu.....	327
İnönü Fobisi	328
Hüzün Verici Bir Sahne	332
Manalı Bir Tahlil	333
De Gaulle Tipi Bir Demokrasi.....	334
Tek Söz Sahibi Olmak	336
Vatan Cephesi.....	340
Yorgunluk	341
İlk Hedefler Beyannamesi.....	343
Savaş Başlıyor	346
Demokrasiye Paydos ve Zindan!	348
İnönü, Hayatını Kaybedebilir!.....	349
Nefsi ile Hesaplaşma!.....	354
İhtilal Öncesi	356
Taşkınlıklar ve Kendinden Geçişler	361
Yollar Kesiliyor	362
Tahkikat Komisyonu’na Doğru!.....	366
Amerika ve Askeri Müdahale!	369
Artık Seçim Yoktur!.....	370
Sizi Ben Bile Kurtaramam!... ..	372

Anayasa Dışı Bir Tasarruf	377
Son Meydan Savaşı	377
İstanbul ve Ankara Olayları.....	381
Tahrik Unsuru ve Bir Gerçek.....	384
Çankaya’da Bir Profesör	385
Menderes Nümayişçiler Arasında	387
İssız İstanbul Sokaklarında	
Gürültülü Bir Nümayiş.....	389
NATO Bakanlarından Sonra NATO Gazetecileri	390
Harp Okulu Sahnede	392
Kaderin Kördüğümü!	393
Bahar İçinde Bir Ülke	395
Cemal Gürsel’in Mektubu	397
Muazzam Karşılamlar	400
Kara Cüppeliler!.....	403
İnönü, Olayları Başka Açıdan Görüyor	404
Bu Çıkmazdan Sizi Ben Çıkaracağım!	404
Son Koz da Kaybolur!	406
Son Seyahat	407
Teller Kesik!... ..	409
Gong Çaldı!... ..	410
XIII. İhtilal ve Sonrası	413
İsmet Paşa Uyandırılıyor	415
Cemal Gürsel Telefonda.....	419
Saf İdealizm ve İhtilallerin Kanunu	422
Dış Müdahale Kuşkusu.....	423
Eskişehir ve Sonrası.....	423
İhtilalin Hukuki Dayanağı İlim Heyeti Raporu	428
Anayasa Komisyonu Raporu	428
İhtilal Karargâhı	431
Geçici Anayasa	434
Niçin Böyle Oluyordu?	437
Bir Kurmaylar ve Subaylar Kuşağının Eğitimi.....	441
Ordu Hastadır!... ..	443
Ordu İşsizliği, Ordu Şişkinliği.....	445
İhtilal Aylarının Büyük Düğümü: Seçimler!.....	447
“Kurmaylar Gelirler, Ama Gitmesini Bilmezler!...”	448

İhtilalin Getirdikleri: Planlama Teşkilatı.....	452
Yassıada Mahkemesi Harekete Geçiyor	454
Üniversite Hasta!... ..	455
Milli Birlik Komitesi Parçalanıyor!... ..	456
İnönü Konuşuyor!... ..	461
Anayasa Komisyonu Bölünüyor!... ..	462
Milli Birlik Komitesi İçindeki Baskın!... ..	464
Ülkü Birliği Neydi?.....	465
XIV. Kurucu Meclis.....	467
Kurucu Meclis ve Olayların Akışı.....	469
Demir Kırat Şahlanıyor!... ..	471
Referandum ve Yeni Anayasa	473
Milli Antlaşma.....	477
Yassıada Kararları Açıklanıyor!... ..	480
Tarihi Vesika Kasadan Çıkarılıyor!... ..	481
Bir Tarihi Vesikanın Tam Metni: İnönü'nün	
İdamlardan Önce Gönderdiği Mektup.....	482
XV. Parlamento'ya Dönüş ve Yerleşme Sarsıntıları.....	489
Genel Seçimler	491
Bir Dikta ve İlk Koalisyon.....	493
Perde Arkasındaki İktidar: Silahlı Kuvvetler Birliği	495
21 Ekim Protokolü.....	498
İnönü Uyanık!... ..	499
Meclis Açılıyor	501
Rejimi Kurtarmak!... ..	502
Koalisyonlar Devrine Bakış.....	504
Bir Darbe Teşebbüsü: 22 Şubat.....	505
İhtilal Manisi	507
Bir İhtilal Protokolü Daha	509
Başarılamayan İhtilal	511
İkinci Koalisyon	513
Bir Darbe Teşebbüsü Daha: 21 Mayıs!... ..	517
Hesapta Olmayan Pusu.....	520
Sonsöz.....	523
İkinci Adam ve Bir Soru	523

XVI. <i>İnönü Anıtkabir’de</i>	527
Bir Başka İnsan!... ..	529

EK: 1

Birinci Dünya Harbi’nde, Doğuda II. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa’nın, O Zaman Emrinde Kolordu Kumandanı Olarak Çalışan Miralay (Albay) İsmet Bey Hakkında Verdiği Askeri Sicil.....	532
---	-----

EK: 2

İsmet İnönü’nün Askeri Biyografisi.....	533
İştirak Ettiği Muharebeler	535
Balkan Savaşı – Birinci Dünya Savaşı	535
İstiklal Savaşı	535
Aldığı Nişan ve Madalyalar.....	536
Ordudan Ayrılış Nedeni ve Tarihi.....	536
Bağlanan Emekli Maaşı.....	536
Cephe Zammı Maaşı.....	536

ÖNSÖZ

İkinci Adam'ın üçüncü ve son cildini veriyoruz. 14 Mayıs 1950 seçimlerinin sonucu ile başlayan bu cilt, 21 Şubat 1964'te, İsmet İnönü'ye yapılan suikast sahnesiyle bitecektir. Yani bu ciltte, bu iki tarih arasındaki koşullar, olaylar ve atmosfer içinde İnönü'nün hayat hikâyesi ve bu hikâyenin mihranı etrafındaki devrin olayları izlenecektir. 24 Şubat 1964'ten sonraki olaylar ve sorunlar, bizim *İkinci Adam* için üç ciltlik planın dışındadır. *İkinci Adam*'ın üç cildi ile Milli Kütüphanemize, ilerideki kuşakların da az çok yararlanabileceği bir eser sunmuş olduğumuza inanıyoruz...

Gerçi hiçbir eser tam ve mükemmel değildir. Çünkü her eser; nihayet, o eseri verenin yazı, terkip ve değerlendirme gücünü yansıtır. Bu yansıtmada ise elbette ki o yazarın olanakları, inceleme ve derleme yöntemi ile eğilimleri ve dünya görüşü egemen olacaktır. Bu yöntem, olanak, eğilim ve dünya görüşü bahislerinde ise yazarlar ve kuşaklar elbette ki farklı ölçülere sahip bulunacaklardır. Bu nedenle İnönü gibi tarihi bir şahsiyetin hayat hikâyesini tahlilde, dün olduğu gibi bugün ve yarın da fikirler, görüşler ve kalemler ayrı ayrı açılardan, ayrı ayrı yönlerde işleyeceklerdir. Ayrı hükümlere bağlanan ayrı yapıtları ortaya sereceklerdir. Evet, ayrı yapıtları diyoruz. Ama şu şartla ki, bu eserler, eser niteliğini ve değerini taşımalıdır. Yani koşullar, olaylar ve bu olayların içinde geçtiği atmosfer, bu eserlerde yüzyıllardan beri yerleşmiş olan yazı ahlakının ve yazar kişiliğinin gerektirdiği ciddiyetle ifadesini bulmalıdır. Hükümler elbette ki çeşitli olabilir. Ama bu hükümler sübjektif meyllerimize, küçük ve değersiz duygu veya arzularımıza göre değil, objektif ölçülere, gerçeklerin emrine göre değerlendirilmelidir... Aksi halde o eser, eser vasfını taşımaz.

Sonra şunu da kaydetmeliyim: Her yapıtın tartışılması mümkündür. Ama bu münakaşa çerçevesinde sübjektif hisler değil, objektif ölçüler hâkim olmalıdır. Yoksa, tartışma olanağı daha başlarken biter. Nitekim *İkinci Adam* için de çeşitli yazılar yazılmıştır, çeşitli sözler söylenmiştir. Fakat bunların içinde, üzerinde durulmaya değer olanlar kadar,

üzerinde durulmayacak olanlar da vardır. Çünkü, evvela *İkinci Adam* bir tartışma yapısı değildir. Sonra da tartışmaya zemin olacak konu üzerinde görüşler ve hükümler ayrı olsa da az çok müşterek bir değer zemini bulmalıdır. Kaldı ki, bunların ve bunlara benzer konuların aydınlanması bu ciltlerde; koşulların ve olayların ortaya serilmesiyle zaten yerini almış bulunmaktadır...

ŞİKÂYETSİZ ADAM

İkinci Adam – İnönü'nün bu üçüncü son cildinde, 14 Mayıs 1950 seçimlerinin sonuçları ile 21 Şubat 1964 suikast olayı arasındaki devrin hikâyesi ele alınmıştır demiştik. Bu evre, yakın tarihimiz için önemli olan başlıca iki devreyi kendi içinde toplar: DP'nin 10 yıllık iktidarı ve 27 Mayıs İhtilali ile sonrası... Bu iki devre yakın tarihimizin incelenmesinde gerçekten önemli bir yer alacaklardır. Bunlardan 27 Mayıs İhtilali DP iktidarının hem sonu ve sonucu hem de reaksiyonu ve antitezidir. Bu gelişmenin birleşimine geline; bu birleşim, elbette ki şimdi yaşadığımız dikkate değer gelişmelerdir. Yani, DP ile başlayan, sözcülerini bulan, fakat hızla soysuzlaştırılan çok partili demokrasinin, 27 Mayıs'ın biraz da kendi kendini tahrip edişi ile şimdi, içinde yaşadığımız çelişmeli bir sosyal rejime sürüklenmiş bulunuyoruz. Bu safhanın tahlili gerçi bizim bu kitabımızın planı dışındadır. Ama öyle sanıyorum ki er geç bu son gelişmenin sosyal, ekonomik ve politik yapısı ve problemleri üzerinde çok durulacaktır. Elinizdeki cildin çerçevesine bilhassa, DP'nin 10 yıllık iktidarı ile onun reaksiyonu ve antitezi olan 27 Mayıs İhtilali'nin girdiğini az önce kaydetmiştim. DP'nin 10 yıllık iktidarı deyince, bu rejimin koşulları, olayları kadar, başlıca kahramanlarının kişiliklerini de elbette ve kendi açımızdan canlandırmaya çalışacağız. Örneğin, bir Adnan Menderes, bir Celal Bayar ve önde gelen başlıcaları, yalnız icra bakımından değil, ruh yapıları ile de bu kitapta işlenmeye çalışılacaklardır. Sonra da ihtilalciler!... Ama bütün bu olaylar ve gelişmeler içinde bizim konumuz en başta ve elbette ki İnönü olacaktır. Yenilgileri, direnişleri, ulaştığı başarıları veya ulaşamadığı hedefleri ile İnönü... Çünkü bizim yakın tarihimizde, *İkinci Adam*, İnönü'dür. Koşullar, olaylar ve bu olayların geçtiği atmosfer içinde bu ciltler, İnö-

nü'nün hayat hikâyesidir. Onun hayata gözlerini açtığı andan başlayarak, bugün bile kendi mihveri etrafında dönüp giden enteresan hayat hikâyesi... Bu hikâyede o, daha 20 yaşında gizli bir ihtilal cemiyetinin üyesi olarak siyasi hayata karışır. Sonra asker, Lozan'da diplomat, sonra hükümet başkanı, devlet reisi ve nihayet muhalefet reisi olarak mücadelenin hâlâ içindedir...

Bu, kolay ve her insana müyesser olan bir yaşantı değildir. O kadar ki, bugün İnönü, artık hayat sahnesinden çekilmiş olduğu halde bile, basından, yayımdan, kentlere, köylere, en ücra yurt köşelerine kadar, her törende, her toplulukta, her çeşit sözcünün ve tartışıcının, hâlâ en canlı konusudur. Ya övgü, ya yergi, hatta bühtân ve iftira sellerine hedef olarak... Böyle bir şahsiyetin diğer bir örneğini çağımızda bulamayız. O ise bütün bu rüzgârlar arasında sadece, bir Şikâyetsiz Adam olarak kaldı.

İşte şimdi biz, *İkinci Adam'ın* bu üçüncü cildinde, bu ufak tefek, fakat daima ayakta ve yenilmez, yıpratılmaz kalmış insanın hikâyesine devam edeceğiz...

BİRİNCİ KISIM

Şevket Süreyya Aydemir'in İkinci Adam adlı serisi, elinizde bulunan bu üçüncü ciltle tamamlanmış bulunuyor. Bu üç ciltlik büyük eser, İnönü'nün hayat mihveri etrafında bir devrin hikâyesidir. Öyle bir devir ki, yakın tarihimizin en hareketli, en anlamlı ve neticeleri itibarıyla sosyal ve siyasal hayatımızın, milli kaderimiz üzerinde en etkili olaylarını içine alır.

İkinci Adam, Şevket Süreyya Aydemir'in gene üç ciltlik Tek Adam adlı diğer büyük eserinin âdeta bir bütünü teşkil eder.

Kitabevimiz, bu büyük eserleri milli kütüphanemize sunmakla gurur duyar.

ISBN 978-975-14-2151-7

9 789751 421517

KDV'den muaf